

Dobra firma

Gdzie płacić składki na ubezpieczenia społeczne i zdrowotne

28.04.2004, TM BP

FIRMA ZA GRANICĄ

Po wejściu do Unii - Polak za granicą, cudzoziemiec w Polsce

Gdzie płacić składki na ubezpieczenia społeczne i zdrowotne

Po naszej akcesji powstanie wiele problemów dotyczących opłacania składek ZUS, wynikających z otwarcia nowych rynków pracy. Jednym z nich jest pytanie, gdzie płacić składki na ubezpieczenia społeczne z tytułu zawartych w Polsce umów o pracę

TOMASZ MAJOR BEATA PAWŁOWSKA

Zmiany od 1 maja

Pracownik za granicą

Wejście do Unii otwiera przed Polakami wiele furtek, m.in. nowe rynki pracy. Jednocześnie powoduje problemy, gdzie płacić składki na ubezpieczenia społeczne z tytułu zawartych w Polsce umów o pracę, cywilnoprawnych czy z tytułu prowadzonego tu biznesu. Np. za Szweda pracującego u nas, a mieszkającego na stałe w Sztokholmie.

UBEZPIECZENIA SPOŁECZNE

Obowiązkowo ubezpieczeniom społecznym w Polsce podlegają osoby fizyczne, które są tu m.in.:

- pracownikami,
- osobami wykonującymi pracę na podstawie umowy agencyjnej, zlecenia lub innej o świadczenie usług, do której - zgodnie z kodeksem cywilnym - stosuje się przepisy o zleceniu (do tej ostatniej kategorii zalicza się kontrakty menedżerskie i inne umowy o zarządzanie),
- prowadzącymi pozarolniczą działalność.

Mówi o tym art. 6 ust. 1 ustawy 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (DzU nr 137, poz. 887 ze zm., dalej: ustawa o sus).

POLAK ZA GRANICĄ

Na równi z zatrudnieniem na terenie Polski traktuje się zatrudnienie naszych obywateli za granicą w polskich przedstawicielstwach dyplomatycznych, urzędach konsularnych, stałych przedstawicielstwach przy ONZ i innych misjach lub misjach specjalnych, a także innych polskich placówkach, instytucjach lub przedsiębiorstwach, chyba że umowy międzynarodowe stanowią inaczej. Tak wynika z art. 8 ust. 14 ustawy o sus. Oznacza to, że obowiązkiem ubezpieczenia społecznego są objęci w Polsce wszyscy nasi obywatele posiadający tu tytuł do ubezpieczenia. Także obywatele polscy zatrudnieni przez polskie podmioty za granicą. W tym ostatnim wypadku obowiązek ubezpieczeń może wyłączać umowa międzynarodowa, której Polska jest stroną.

DECYDUJE MIEJSCE WYKONANIA UMOWY

Gdy jednak polski pracodawca zawiera umowę o pracę lub cywilnoprawną (np. zlecenia) z naszym obywatelem zamieszkałym na stałe za granicą, którą trzeba wykonywać poza granicami Polski, osoba ta nie podlega u nas ubezpieczeniom społecznym z tytułu tej umowy. Decyduje miejsce wykonywania zatrudnienia; jeśli jest za granicą, to nie ma obowiązku opłacania składek w Polsce. Taki pracobiorca nie jest bowiem zatrudniony w Polsce.

▸ Przykład 1

Polska firma zawarła kontrakt menedżerski z obywatelem polskim mieszkającym na stałe w Szwajcarii. Umowa opiewa na wykonywanie pewnych czynności na rzecz tej firmy, ale na obszarze Szwajcarii. Dlatego też zatrudniona osoba nie jest objęta polskimi ubezpieczeniami społecznymi.

Art. 8 ust. 14 ustawy o sus sugeruje, że obywatel polski zatrudniony w polskim przedsiębiorstwie i wykonujący na jego rzecz pracę za granicą podlega u nas obowiązkowym ubezpieczeniu społecznemu. Przepis ten nie zawiera bowiem przesłanki miejsca wykonywania zatrudnienia czy też poszczególnych czynności w ramach zatrudnienia. Tak sformułowany naraża przedsiębiorców i pracowników na ryzyko podwójnego ubezpieczenia. Zapobiec temu może wyłącznie interwencja ustawodawcy.

NA ZASADZIE DOBROWOLNOŚCI

Polscy pracownicy są angażowani za granicą nie tylko przez polskich pracodawców. Często podejmują pracę bezpośrednio w podmiotach zagranicznych. W tej drugiej sytuacji podlegają ustawodawstwu ubezpieczeniowemu kraju, w którym wykonują zatrudnienie. W Polsce mogą natomiast przystąpić - pod pewnymi warunkami - do dobrowolnych ubezpieczeń emerytalnego i rentowych. Według art. 7 ust. 3 ustawy o sus taki przywilej służy tym z nich, którzy wykonują pracę w podmiotach zagranicznych za granicą lub na terytorium Polski, nieposiadających u nas siedziby czy przedstawicielstwa.

Wobec tego z przepisu tego skorzystają również ci obywatele polscy, którzy pracują na terenie Polski, ale umowę o pracę czy zlecenia zawarli z podmiotem, który nie ma u nas siedziby czy przedstawicielstwa. Taki podmiot nie może być bowiem płatnikiem składek na ubezpieczenia społeczne za zatrudnionych na terenie Polski. Osoby te, chcąc podlegać ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym, mogą do nich przystąpić indywidualnie na zasadach dobrowolności. Oznacza to, że same muszą się zgłosić w jednostce terenowej ZUS właściwej dla miejsca zamieszkania i opłacać składki. Występują więc w podwójnej roli - płatnika i ubezpieczonego.

Przykład 2

Obywatel polski zawarł umowę o pracę z zagranicznym koncernem, niemającym w Polsce ani siedziby, ani przedstawicielstwa. Praca ma być wykonywana u nas. Zagraniczna firma nie ma przymiotu płatnika składek za ubezpieczonych, którzy świadczą pracę na jej rzecz w Polsce. Pracownik może jednak sam dobrowolnie opłacać tu składki za siebie.

WYSIANY I ODDELEGOWANY

Polski pracownik może być zatrudniony za granicą na podstawie skierowania przez polskiego pracodawcę w następujący sposób:

przez wysłanie do pracy za granicę w ramach zawartej w Polsce umowy o pracę,

przez oddelegowanie przez polskiego pracodawcę do pracy w podmiocie z nim powiązany (np. do tzw. spółki córki lub spółki matki), gdy zawarta w Polsce umowa o pracę na czas zatrudnienia za granicą ulega zawieszeniu lub rozwiązaniu.

Pracownik spełniający wskazane warunki podlega polskim ubezpieczeniom społecznym. Składki odprowadza za niego podmiot wysyłający. Obowiązek ten może jedynie uchylić umowa międzynarodowa, a po 1 maja 2004 r. rozporządzenie EWG nr 1408/71. Istnieje zatem możliwość - w razie wykonywania zatrudnienia w kraju, z którym Polskę taka umowa łączy - stosowania ustawodawstwa tego kraju. Może się zdarzyć i tak, że składki trzeba opłacać również w państwie wykonywania pracy. To tzw. podwójne oskładkowanie.

Inaczej jest, gdy pracodawca oddelegowuje pracowników do pracy za granicę w celu wykonywania pracy w podmiocie od niego zależnym, będącym pracodawcą dla delegowanego. Wówczas najczęściej stosunek pracy z polskim pracodawcą na czas zatrudnienia za granicą ulega zawieszeniu (przez udzielenie urlopu bezpłatnego) lub nawet rozwiązuje się przejściowo. W obydwu sytuacjach stosuje się prawo państwa, w którym praca jest wykonywana. Natomiast polski płatnik nie odprowadza składek na ubezpieczenia społeczne za czas pracy za granicą. W zależności od tego, czy w grę wchodzi urlop bezpłatny, czy też rozwiązanie umowy, przekazuje do jednostki terenowej ZUS właściwej ze względu na miejsce prowadzenia działalności dokumenty o przerwie w opłacaniu składek lub wyrejestrowaniu pracownika z ubezpieczeń.

CUDZOZIEMIEC W POLSCE

Obowiązku podlegania polskim ubezpieczeniom przepisy nie uzależniają od obywatelstwa, miejsca zamieszkania, pobytu itd. Istotne są: zawarcie u nas z polskim podmiotem stosunku pracy czy innej umowy stanowiącej tytuł do ubezpieczeń społecznych oraz wykonywanie pracy w ramach tych umów właśnie na terenie Polski.

Przykład 3

Polskie przedsiębiorstwo zatrudnia szwedzkiego obywatela na umowę o pracę. Jest zatem pracownikiem na terenie Polski i z tego tytułu podlega ubezpieczeniom społecznym i zdrowotnemu.

Zatrudniony w Polsce cudzoziemiec nie podlega polskiemu ustawodawstwu ubezpieczeniowemu tylko wtedy, gdy wyklucza to umowa międzynarodowa, której Polska jest stroną.

BIZNES NAD WISŁĄ

Obowiązkowo ubezpieczeniom społecznym podlegają również osoby fizyczne, które na obszarze Polski prowadzą pozarolniczą działalność. Należą do nich: osoby prowadzące

działalność gospodarczą na podstawie prawa działalności gospodarczej (w tym wspólnicy spółek cywilnych) lub innych przepisów szczególnych, reprezentanci wolnych zawodów, wspólnicy jednoosobowych spółek z o.o., wspólnicy spółek jawnych, komandytowych lub partnerskich oraz twórcy i artyści. Działalnością gospodarczą w rozumieniu prawa działalności gospodarczej z 19 listopada 1999 r. (DzU nr 101, poz. 1178 ze zm.) jest zarobkowa działalność wytwórcza, handlowa, budowlana, usługowa oraz poszukiwanie, rozpoznawanie i eksploatacja zasobów naturalnych, wykonywana w sposób zorganizowany i ciągły. Obowiązek ten nie zależy od osobistego wykonywania działalności oraz od posiadania obywatelstwa. Tak więc sam status prowadzącego pozarolniczą działalność w Polsce (w tym również cudzoziemca) rodzi konieczność odprowadzania składek u nas. Nie ma przy tym znaczenia, czy dana osoba mieszka w Polsce, czy nie. Płatnikiem w tym wypadku jest sam ubezpieczony. Musi on odprowadzać składki: emerytalną, rentowe, wypadkową, na Fundusz Pracy oraz dobrowolnie chorobową.

Istnieją pewne wątpliwości. Na przykład, czy obcokrajowiec mający firmę zarejestrowaną za granicą, a osobiście wykonujący w Polsce pewne usługi w jej ramach na zlecenie polskiego podmiotu podlega u nas obowiązkowym ubezpieczeniom społecznym? Naszym zdaniem nie, a nakaz taki powstanie dopiero, gdy formalnie zarejestruje on biznes w Polsce. Jeszcze inny problem dotyczy polskiego obywatela, który zarejestrował działalność gospodarczą u nas, ale wykonuje ją wyłącznie za granicą, realizując usługi na rzecz tamtejszych podmiotów. Naszym zdaniem jest on objęty obowiązkiem ubezpieczenia społecznego w Polsce.

UBEZPIECZENIA ZDROWOTNE

Ubezpieczonymi w Narodowym Funduszu Zdrowia są osoby posiadające obywatelstwo polskie i "zamieszkujące" na terytorium Polski, a także "niezamieszkujące" tu, jeżeli podlegają obowiązkowi ubezpieczenia zdrowotnego lub przystąpiły do niego dobrowolnie i są objęte ubezpieczeniami emerytalnym i rentowymi na podstawie ustawy o sus albo ubezpieczeniem społecznym rolników. Stanowi o tym art. 6 ust. 1 ustawy z 23 stycznia 2003 r. o powszechnym ubezpieczeniu w Narodowym Funduszu Zdrowia (DzU nr 45, poz. 391 ze zm., dalej: ustawa o NFZ).

KŁOPOTLIWE ZAMIESZKIWANIE

Problematyczna jest sama definicja pojęcia "zamieszkiwania". Można je rozumieć jako stan faktyczny lub jako miejsce zamieszkania, o którym mowa w kodeksie cywilnym. Naszym zdaniem bardziej właściwa jest ta ostatnia wersja. I tak, zgodnie z art. 25 k.c., miejscem zamieszkania osoby fizycznej jest miejscowość, w której osoba ta przebywa z zamiarem stałego pobytu. Przy określeniu miejsca zamieszkania pomocne mogą być następujące okoliczności:

zamieszkiwanie w miejscowości pod oznaczonym adresem z zamiarem stałego lub długotrwałego przebywania, z wolą koncentracji w danym miejscu swoich spraw życiowych, w tym założenia ośrodka osobistych i majątkowych interesów,

przebywanie w określonym miejscu, które ma cechy założenia tam ośrodka swoich osobistych i majątkowych interesów,

pobyt obywatela polskiego za granicą, gdzie został delegowany na czas określony w celu wykonania określonej czynności w sytuacji, gdy w Polsce zachował lokal mieszkalny i nie rozwiązano z nim stosunku pracy,

fakt, iż obywatel polski - mimo wyjazdu za granicę - nie zlikwidował mieszkania w kraju, opłacał od niego czynsz, a następnie powrócił do niego i jednocześnie nie rozwiązano z nim stosunku pracy w kraju; zatem zajął uprzednie stanowisko,

obywatel polski zachował w Polsce mieszkanie, w którym był zameldowany na pobyt stały, wykorzystując to przy załatwianiu różnych spraw urzędowych, powiększał posiadany w Polsce majątek oraz osobiście nim zarządzał, opłacał rachunki telefoniczne.

UBEZPIECZENIE POLAKÓW

Kolejnym warunkiem jest podleganie przez obywatela polskiego obowiązkowi ubezpieczenia zdrowotnego lub też dobrowolne ubezpieczenie. O tym, kogo wskazany obowiązek dotyczy, stanowi art. 9 ust. 1 ustawy o NFZ. Interesujący jest tu status obywatela polskiego, będącego członkiem rady nadzorczej i pobierającego z tego tytułu świadczenia pieniężne. Jeżeli zamieszkuje on na terytorium Polski, to jest objęty obowiązkowym ubezpieczeniem zdrowotnym w Polsce. Gdy nie zamieszkuje u nas, to - aby być ubezpieczonym w NFZ - musi być dodatkowo objęty ubezpieczeniami emerytalnym i rentowym na podstawie ustawy o sus lub ubezpieczeniem społecznym rolników.

Obowiązku podlegania polskim ubezpieczeniom przepisy nie uzależniają od obywatelstwa, miejsca zamieszkania, pobytu itd.

UBEZPIECZENIE CUDZOZIEMCÓW

Ubezpieczonymi są także cudzoziemcy przebywający na obszarze Polski na podstawie:

wizy uprawniającej do podjęcia pracy,

zezwoleń na osiedlenie się,

zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony,

zgody na pobyt tolerowany

lub posiadający status uchodźcy nadany u nas czy korzystający w Polsce z ochrony czasowej.

Są oni ubezpieczonymi, jeśli podlegają obowiązkowi ubezpieczenia zdrowotnego lub ubezpieczają się dobrowolnie. Oznacza to, że cudzoziemcy, którzy wprawdzie przebywają na terenie Polski, ale nie posiadają wskazanych dokumentów, nie podlegają ubezpieczeniu zdrowotnemu. O tym, kto mu podlega, decyduje art. 9 ust. 1 ustawy o NFZ. Wyróżnia się tu dwie kategorie. Po pierwsze: obowiązkowi ubezpieczenia zdrowotnego podlegają osoby spełniające warunki do objęcia ubezpieczeniami społecznymi, które należą jednocześnie do grup wymienionych od lit. a do h (m.in. pracownicy, zleceniobiorcy, prowadzący pozarolniczą działalność). Po drugie: obowiązkowi ubezpieczenia zdrowotnego podlegają również osoby wskazane enumeratywnie w art. 9 ust. 1 pkt 2 - 31 ustawy o NFZ niezależnie od tego, czy spełniają warunki do objęcia ubezpieczeniami społecznymi. Interesująca grupa w tym kontekście to cudzoziemcy - członkowie rad nadzorczych, pobierający z tego tytułu świadczenia pieniężne. Jeśli posiadają któryś ze wskazanych dokumentów, są objęci obowiązkiem ubezpieczenia zdrowotnego.

W ŚWIETLE UMÓW MIĘDZYNARODOWYCH

Polskę łączą z niektórymi krajami umowy bilateralne w dziedzinie ubezpieczeń społecznych - z Niemcami, Francją, Belgią, Luksemburgiem, Austrią, Grecją, b. Czechosłowacją, Węgrami, Bułgarią i b. Jugosławią. I tu powstał problem związany z interpretacją pojęcia "spełnianie warunków do objęcia ubezpieczeniem społecznym". Umowy te statuują ogólną zasadę, że pracownicy podlegają zabezpieczeniu społecznemu kraju, w którym wykonują pracę.

Przykład 4

Polska spółka z udziałem zagranicznym zatrudnia w Polsce pracownika, który posiada obywatelstwo belgijskie. Co do zasady stosuje się do niego nasze przepisy o ubezpieczeniach społecznych.

Owe umowy międzynarodowe przewidują jednak liczne odstępstwa od tej reguły lub też dopuszczają możliwość ustalenia wyjątków przez właściwe władze krajów będących stronami umowy. W praktyce odstępstwa polegają na wprowadzeniu w umowie okresu karencji, podczas którego nie stosuje się np. polskiego prawa o ubezpieczeniach społecznych. W tym czasie wysłany do nas obcokrajowiec podlega przepisom macierzystego kraju i traktuje się go, jakby nadal był tam zatrudniony. Tymczasem stosowanie wobec konkretnej osoby polskich przepisów o ubezpieczeniach społecznych jest wstępnym warunkiem objęcia jej naszym ubezpieczeniem zdrowotnym. Gdy więc - zgodnie z umową bilateralną - dany cudzoziemiec nie podlega polskiemu prawodawstwu w dziedzinie ubezpieczeń społecznych, to konsekwentnie - nie spełnia warunków do objęcia ubezpieczeniem społecznym w Polsce. Tym samym nie jest u nas objęty obowiązkiem ubezpieczenia zdrowotnego.

Przykład 5

Obywatel Belgii został przez swojego belgijskiego pracodawcę oddelegowany do pracy w Polsce. Jest zatem na podstawie konwencji polsko-belgijskiej zwolniony z ubezpieczeń społecznych w Polsce przez 12 miesięcy. W tym czasie nie trzeba również opłacać za niego składek na ubezpieczenie zdrowotne.

Autor kieruje Departamentem Prawa Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Prawa Europejskiego w warszawskim biurze kancelarii Haarmann Hemmelrath; autorka jest specjalistką w Departamencie Ubezpieczeń i Składek w centrali ZUS

Zmiany od 1 maja

W związku z wejściem Polski do Unii Sejm uchwalił 16 kwietnia br. nowelizację ustawy o NFZ, znacznie poszerzającą krąg cudzoziemców objętych polskim ubezpieczeniem zdrowotnym. I tak status ubezpieczonego w NFZ zyskałyby osoby:

*** o obywatelstwie państwa członkowskiego Unii lub europejskiego obszaru gospodarczego (EOG), zamieszkujące na terenie UE lub EOG,**

*** nieposiadające takiego obywatelstwa, przebywające u nas na podstawie wizy pobytowej w celu wykonywania pracy, zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony, zezwolenia na osiedlenie się, zgody na pobyt tolerowany albo korzystający z ochrony czasowej,**

*** nieposiadające takiego obywatelstwa, ale zamieszkujące legalnie w państwie członkowskim UE lub EOG innym niż Polska,**

jeśli podlegają obowiązkowo ubezpieczeniu zdrowotnemu lub zgłosiły się do niego dobrowolnie.

Nowela (czekająca jeszcze na podpis prezydenta) zakłada ponadto objęcie ubezpieczeniem zdrowotnym w Polsce osób mających obywatelstwo państwa członkowskiego UE lub EOG, niezamieszkujących na obszarze Unii lub EOG, jeśli u nas podlegają obowiązkowi tego

ubezpieczenia i są objęte ubezpieczeniami emerytalnym i rentowymi zgodnie z ustawą o sus lub ubezpieczeniem społecznym rolników.

Pracownik za granicą

Z wysłaniem pracownika za granicę mamy do czynienia, gdy zostaną spełnione przesłanki:

* udaje się on na polecenie krajowego pracodawcy przejściowo na terytorium drugiego państwa w celu wykonywania tam czynności na rzecz tego pracodawcy,

nadał jest zatrudniony w ramach stosunku pracy istniejącego w państwie wysyłającym,

roszczenie o wynagrodzenie z tytułu umowy o pracę służy bezpośrednio wobec pracodawcy wysyłającego.

